

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

І.Л.Гасюк

кандидат наук із фізичного виховання й спорту, доцент,
докторант Хмельницького університету
управління та права

УДК 351.85:796.062 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються питання, пов'язані із становленням галузі спортивного права, предметом регулювання якого є комплекс суспільних відносин, які виникають у сфері фізичної культури й спорту, а також досліджено проблеми правового забезпечення розвитку спорту в частині регулювання трудових відносин у спорті вищих досягнень, соціального захисту спортсменів вищої категорії, спортсменів-професіоналів, удосконалення норм галузей права, що регулюють питання застосування допінгу.

В статье рассматриваются вопросы, связанные со становлением отрасли спортивного права, предметом регулирования которого является комплекс общественных отношений, которые возникают в сфере физической культуры и спорта, а также исследована проблемы правового обеспечения развития спорта в части регулирования трудовых отношений в спорте высших достижений, социальной защиты спортсменов высшей категории, спортсменов-профессионалов, усовершенствование норм отраслей права, которые регулируют вопрос применения допинга.

Questions, related to becoming of the field of sporting law, are examined in the article, the article of adjusting of which is a complex of public relations which arise up in the field of physical culture and sport, and also investigational problems of the legal providing of development of sport in part of adjusting of labour relations in sport of higher achievements, social defence of sportsmen of higher category, sportsmen-professionals, improvement of norms of the fields of law, which regulate question of application of stimulant.

24 серпня 1991 року Верховна Рада УРСР проголосила незалежність України [1], а референдум, проведений 1 грудня 1991 року, підтвердив непохитну волю виборців щодо створення власної держави [2]. Розпочинається розбудова державних інституцій, організація виконавчої влади в центрі та створення дієвої вертикалі на місцях. З боку прогресивних сил суспільства докладаються чималі зусилля в створенні національної

© Гасюк І.Л., 2009.

моделі державної влади та її організаційних структур. Вирішення цих важливих завдань було можливе лише через створення дієвої, відповідної до сучасних зовнішніх та внутрішніх соціально-політичних умов, нормативно-правової бази державного управління країни. Не стала виключенням і галузь фізичної культури й спорту. Успадкувавши всі здобутки радянської системи фізичної культури й спорту з позитивними й негативними її сторонами, нова незалежна держава потребувала докорінної перебудови, і адаптації правових основ галузі до реалій сьогодення з метою підвищення ефективності її діяльності, утворення підвалин розвитку фізичної культури й спорту на вікових традиціях українського народу.

Безумовно, важливе значення фізичної культури й спорту для сучасного Українського суспільства, держави, особистості підтверджується низкою прийнятих за часи незалежності нормативно-правових актів, які утворили правову основу діяльності галузі. Подальше вдосконалення галузевих нормативно-правових основ багато в чому залежить від вірного розуміння предмета правового регулювання, а саме різноманітних суспільних відносин, які виникають між суб'єктами сфери фізичної культури й спорту. У цьому зв'язку галузь розглядається як система, що здійснює свою діяльність через окремих суб'єктів, які характеризуються різними змістовими, функціональними, діяльними характеристиками, типізація яких, у свою чергу, дозволяє визначити адекватність вибору певних правових засобів для вирішення суб'єктами функціональних завдань.

Проблемі вдосконалення правових основ галузі фізичної культури й спорту останнім часом присвячено низку робіт, які висвітлюють нагальні проблеми правового врегулювання суспільних відносин, що виникають у галузі — трудових, із соціального забезпечення, державно-управлінських, фінансових, ресурсного забезпечення, підприємництва, спортивної травматології та вживання допінгу, кримінальних, міжнародних, процесуальних. Аналіз наукової літератури свідчить, що зусилля науковців різних спеціальностей спрямовані на висвітлення окремих сторін цієї багатогранної проблеми, а в основі таких наукових пошуків лежать парадигми, притаманні певній галузі знань, що певною мірою надає таким пошукам комплексності та всебічності. Однак досліджень, спрямованих на системне узагальнення сучасного стану та тенденцій удосконалення правових основ функціонування галузі, обмаль, і в зв'язку із цим нами робиться спроба щодо концептуального висвітлення досліджуваної проблеми.

Метою дослідження є сучасний стан і тенденції вдосконалення нормативно-правових основ галузі фізичної культури й спорту в Україні.

Прийнята 28 липня 1996 року Конституція України у ст.ст. 16, 49 визначає обов'язок держави по збереженню генофонду Українського народу, по розвитку фізичної культури й спорту в країні, охорони здоров'я особистості [3]. На думку багатьох учених [4-9], найважливішим завданням галузі є збереження й зміцнення здоров'я індивіда, збереження генофонду нації, яке реалізується переважно через комплекс заходів передбачених у системі фізичного виховання різних верств населення. У цьому контексті конституційно закріплене право людини на охорону здоров'я може реалізовуватись не тільки через надання якісної медичної допомоги лікувальними установами, але й через реалізацію кожним членом суспільства свого права на підвищення рівня особистої фізичної культури упродовж всього життя. Саме створення гідних і достатніх умов для перманентного фізичного вдосконалення індивіда з метою підтримання високого рівня здоров'я є одним із головних завдань держави по розвитку фізичної культури й спорту в країні.

Конституційне право утворює підґрунтя, формулює основоположні принципи для інших галузей права, які деталізують і конкретизують приписання конституційно-правових норм [3].

Конкретизація й деталізація конституційно-правових норм у сфері фізичної культури й спорту в Україні здійснюється через галузевий закон "Про фізичну культуру і спорт", нормативно-правові норми інших галузей права.

Прийняття 24 грудня 1993 року Верховною Радою Закону України "Про фізичну культуру і спорт" ознаменувало початок становлення галузевих основ функціонування сфери фізичної культури й спорту. Законом урегульовано правові соціальні, економічні й організаційні засади фізичної культури й спорту в Україні. Як зазначають дослідники [10-12], удосконалення механізмів правового регулювання сфери фізичної культури й спорту можливе лише в разі наявності достатньо розробленого й структурованого понятійно-категоріального апарату. Більш чітка й суворя регламентація дефініцій вихідних понять і категорій унеможливило їх невірне тлумачення, спрощує обговорення та розуміння складних проблем галузі, дозволяє проникнути в їх сутність. Серед науковців уже багато

років триває наукова дискусія щодо змістоутворюючих ознак основоположних категорій галузі: “фізична культура”, “спорт”. Так, у відповідності до ст. 1 Закону України “Про фізичну культуру і спорт”, фізична культура — це “складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров’я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості” [13]. У проекті Закону України про внесення змін до Закону України “Про фізичну культуру і спорт” (нова редакція) наведено дещо розширене тлумачення даної категорії, за яким фізична культура — це “частина загальної культури, сукупність духовних та матеріальних цінностей, що створюються суспільством та впроваджуються через фізичне виховання і масовий спорт для гармонійного розвитку особистості, формування здорового способу життя, зміцнення здоров’я громадян, підготовки до високопродуктивної праці, захисту Батьківщини, забезпечення творчого довголіття, організації змістового дозвілля, запобігання антигромадянським проявам” [14]. На даний час існують десятки визначень даного ключового поняття, які різняться між собою за змістом та підходами щодо його утворення. Як свідчать дані літературних джерел [9; 11; 15-18], фізична культура розглядається з позицій значущості для суспільства за тими функціями, які нею виконуються, і, відповідно, ці ознаки розглядають як змістоутворюючі, родові (основні) та видові (допоміжні). Так, у більшості визначень знаходимо наступні функціонально-аспектні діфінієнсуми категорії “фізична культура”: *педагогічний аспект* полягає в спрямованості фізичної культури через процес фізичного виховання на отримання освіти, сприяння гармонійному фізичному розвитку, виховання необхідних фізичних, морально-вольових, інтелектуальних якостей, запобігання антигромадянським проявам, формування основ здорового способу життя, підготовки до високопродуктивної праці, захисту Батьківщини, виконання соціальних обов’язків; *діяльнісний аспект* ґрунтується на значенні фізичної культури як засобу організації дозвілля різних верств населення, активного відпочинку; *ціннісно-результативний аспект* фізичної культури полягає у створенні матеріальних та духовних цінностей і є результатом людської діяльності, також присутнім є елемент творчості у створенні специфічних засобів, методів фізичного удосконалення людини; *культурологічний аспект*, полягає у тому, що фізична культура розглядається як складова загальної культури людства, суспільства, окремий вид культури. Розуміння фізичної культури з даних позицій не дає повного, вичерпного розуміння даної категорії як феномену людського й суспільного буття і вимагає уточнення з точки зору особистого, правового, галузевого аспектів.

Як видно з деяких наукових праць [9; 18-22], одна з родових ознак категорії “фізична культура” знаходиться в площині ціннісно-результативного, педагогічного та діяльнісного аспектів, яка є інтегруючою й визначальною метою — формування фізичної культури особистості. Так, на думку М. Я. Виленського, Г. М. Соловйова [23], фізична культура особистості — це соціально-детермінована область загальної культури людини, що являє собою якісний, системний, динамічний стан, який характеризується рівнем спеціальної освіченості, фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій та соціально-духовних цінностей, які були набуті в результаті виховання та інтегровані у фізкультурно-спортивній діяльності, культурі способу життя, духовності та психофізичному здоров’ї. Фізична культура особистості — поняття ємне, яке структурно складається з ряду взаємодоповнюючих та пов’язаних між собою елементів (компонентів), до яких, на думку деяких дослідників, входять: операційний, мотиваційно-ціннісний, практико-діяльний компоненти [23]; знання та інтелектуальні здібності, фізична досконалість, мотиваційно-ціннісні орієнтації, соціально-духовні цінності, фізкультурно-спортивна діяльність [18]; мотиваційний, пізнавальний, поведінковий [20]. Порівняльний аналіз свідчить, що різні автори, хоча й по-різному підходять до визначення назв структурних елементів та їх змістового наповнення, включають до складу компонентів: фонд рухових умінь та навичок, фізичний розвиток та соматичне здоров’я, фізичну підготовленість, мотиви, знання, інтереси, фізичне самовдосконалення, діяльність у різних соціальних сферах. Таким чином, одним із родових діфінієнсів, який утворює понятійну конструкцію категорії “фізична культура”, можна вважати узагальнену цільову спрямованість фізичної культури на формування особистої фізичної культури індивіда.

Важливою для розуміння сутності поняття “фізична культура” є його правова природа, яку ми розглянемо, виходячи з положень Конституції України, визначених у ст. 49 та інших галузей права. Як відомо, права людини — це її певні можливості, які необхідні для існування та розвитку в конкретно історичних умовах, що об’єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними

для всіх людей [24]. У Законі України “Про фізичну культуру і спорт” [13] у ст. 4 визначено зміст прав громадян у галузі фізичної культури й спорту, до яких законодавець відносить: право на заняття фізичною культурою й спортом незалежно від походження, соціального й майнового стану, расової й національної належності, статі, освіти, віросповідання, роду й характеру занять, місця проживання та інших обставин; держава надає необхідну допомогу, пільги та гарантії окремим категоріям громадян, у тому числі інвалідам, для реалізації ними своїх прав у сфері фізичної культури і спорту; забезпечує пріоритетний розвиток фізичної культури і спорту на селі, створює необхідні умови для занять фізичною культурою і спортом сільських працівників і членів їх сімей; гарантує надання в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, безкоштовних та пільгових фізкультурно-оздоровчих послуг дітям, дітям з багатодітних та малозабезпечених сімей, дітям-інвалідам; надає безкоштовні та пільгові фізкультурно-оздоровчі послуги дітям дошкільного віку, учням загальноосвітніх та професійних навчально-виховних закладів, ветеранам війни і особам, прирівняним до них, а також встановлює пільги при наданні таких послуг іншим категоріям громадян; створює умови для правового захисту інтересів громадян у сфері фізичної культури і спорту, розвиває фізкультурно-спортивну інфраструктуру та інфраструктуру, заохочує прагнення громадян зміцнювати своє здоров’я, вести здоровий спосіб життя. У ст. 3 проекту Закону України “Про фізичну культуру і спорт” (нова редакція) [14] здійснено дещо інший підхід до визначення основних прав і свобод людини у сфері фізичної культури, проведено більш чітко розмежування обов’язків держави, владних повноважень органів влади в сфері фізичної культури та особистих прав фізичної особи. Законодавцем визначено особисті немайнові права фізичної особи в сфері фізичної культури й спорту, які забезпечують її соціальне буття й до яких віднесено: вільний вибір для занять виду (видів) спорту та фізкультурно-спортивних послуг; добровільність занять фізичною культурою й спортом; здійснення аматорської та професійної діяльності на індивідуальній чи колективній основі; створення закладів фізичної культури й спорту; об’єднання в громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості; здобуття спеціальної освіти й фахову професійну діяльність. Діючий галузевий закон визначає право фізичної особи на заняття фізичною культурою й спортом ґрунтуючись на засадах рівності, “людиноцентризму”, гуманізму, що передбачає з боку держави здійснення комплексу заходів, спрямованих на можливість його реалізації усіма членами суспільства. Однією з визначальних ознак поняття “фізична культура” є спрямованість галузі на формування фізичної культури індивіда, і як видно з попередніх тверджень, однією зі складових цього полісемантичного поняття є здоров’язберігаючий аспект, який виражається через комплекс сформованих у індивіда вмінь, навичок, знань щодо застосування здоров’язберігаючих технологій, які, у свою чергу, використовуються ним для забезпечення й підтримання належного рівня свого соматичного здоров’я. На нашу думку, правова природа поняття “фізична культура” тісно пов’язана з поняттям права на здоров’я, що є органічною частиною немайнових прав фізичної особи, які забезпечують її фізіологічне існування і відносяться до групи прав, що забезпечують природну (біопсихічну) цілісність фізичної особи [25] у контексті її діяльній і забезпечувальній сторони. На думку Р. О. Стефанчука: “Під правом на здоров’я як особистим немайновим правом слід розуміти особисте немайнове право фізичних осіб щодо володіння здоров’ям як особистим немайновим благом, його використання в межах, що встановлені законом, а також захисту власного здоров’я та в передбачених законом випадках — здоров’я інших фізичних осіб [25]. Аналіз літературних джерел засвідчив, що підходи інших учених до визначення змістової сутності поняття права на здоров’я не носять суттєвих розбіжностей і тлумачаться як особисте немайнове право людини (фізичної особи), система різного роду правомочностей, пов’язаних із регулюванням відносин щодо здійснення й споживання блага відносно індивідуального здоров’я, спрямованого на охорону, підтримку, використання, лікування, відновлення власного організму — самостійно або за допомогою інших осіб, що триває упродовж життя, а також розпорядження долею власного організму або окремих його частин [26]. Як зазначають науковці [25-28], право на здоров’я тісно пов’язане із правом на охорону здоров’я, яке передбачає наявність сукупності правових норм, що регулюють відносини із приводу збереження, підтримки та зміцнення здоров’я. Право на охорону здоров’я є забезпечувальним правом, яке спрямоване на збереження здоров’я особи. Основним елементом цього права є право на використання особою засобів, які сприяють зміцненню та збереженню здоров’я індивідуально, а також право користуватися послугами щодо забезпечення здоров’я, які надаються спеціально уповноваженими організаціями. Таким чином, особа має право використовувати всі

доцільні на її погляд засоби зміцнення здоров'я, за винятком тих, що можуть негативно вплинути на її стан. Відповідно особа може бути споживачем не медичних послуг, спрямованих на покращення й зміцнення здоров'я [26]. Також державою встановлюються мінімальні соціальні стандарти й нормативи, спрямовані на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій у сфері фізичної культури і спорту [29].

Численними науковими дослідженнями доведено позитивний вплив рухової активності, яка регламентується закономірностями побудови процесу фізичного вдосконалення, на здоров'я індивіда [5-7; 30-33]. У зв'язку з вище наведеним, у науковців галузі не виникає сумнівів щодо використання фізичної культури, яка розглядається з позицій щодо надання населенню фізкультурно-оздоровчих послуг немедичного характеру як найбільш економічно вигідного та ефективного засобу в частині профілактики захворюваності, зміцнення генофонду, збільшення кількості робочих місць та розв'язання інших соціальних проблем [4; 9; 34].

Другою важливою категорією галузі є термін "спорт", навколо змістоутворюючих ознак якого до цього часу точаться наукові дискусії. Одним із найактуальніших питань є співвіднесення парадигм "фізична культура" і "спорт". У законі України "Про фізичну культуру і спорт" законодавець визначає, що спорт є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності. У проєкті галузевого закону "спорт" тлумачиться як соціальне явище, яке характеризується використанням порівняння рівня розвитку фізичних і духовних здібностей спортсменів в умовах суперництва [14]. На думку О. Вацеби [35], поняття "спорт" набуло самостійного характеру, перетворившись на системоутворюючий чинник для відповідної сфери суспільного життя, що має свою структуру, зміст, предмет і об'єкт. Дослідженню генезису поняття "спорт" присвячено чимало наукових праць, в яких учені висвітлювали його змістову сутність, ґрунтуючись на соціально-аксіологічному, діяльнісно-цільовому, функціонально-структурному підходах. Спорт як соціальне явище досліджено в працях В. І. Лукашука, Л. П. Лютої, М. М. Візітея та ін. [3; 36-37].

Як зазначає М. М. Візітей [36], спорт — це специфічний суто змагальний вид "суспільного виробництва", який спрямований на "виробництво чемпіона", сутність якого полягає в "відтворенні ситуації суперництва індивідів, що має місце в сучасному суспільстві".

Діяльнісно-цільовий підхід у формулюванні дефініції "спорт" у широкому розумінні полягає у визначенні його таких ознак, як: наявність власне змагальної діяльності, спеціальної підготовки до неї, а також специфічних відношень, які виникають на основі цієї діяльності, спрямованості на демонстрацію в ній найвищих результатів, наявності також виховної, ігрової діяльності, яка заснована на використанні фізичних вправ, досягненні соціально значущих результатів [38-40].

Функціонально-структурний підхід полягає в тому, що вчені відносять "спорт" до особливого виду фізичної культури, визначають його як складову частину фізичної культури [18; 34]. До основних функцій спорту відносять:

— виховну, оздоровчу й рекреативно-культурну, виробничу, пізнавальну, видовищну, економічну, функції підвищення фізичної активності та поліпшення взаєморозуміння між народами та державами [9];

— змагально-еталонну, евристично-досягальну [40];

— еталонну, евристично-прогнозуючу, спортивно-престижну, видовищну, естетичну функції [18].

Слід зазначити те, що традиційно усталені підходи до аналізу змістоутворюючих ознак поняття "спорт" та тлумачення спорту як складової фізичної культури не безпідставно критикуються провідними теоретиками галузі. Так, в аналітичних дослідженнях провідних науковців [8; 40] відстоюється теза про те, що спорт необхідно вважати окремою, самостійною галуззю знань, самобутнім соціальним явищем. Такий підхід обумовлений еволюційними змінами в змісті та структурі сучасного спорту, які полягають у появі нових структурних елементів, їх поліфункціональності, наявності системоутворюючих факторів.

Сфера фізичної культури й спорту характеризується розгалуженими суспільними відносинами, які утворюють підґрунтя взаємодії її окремих суб'єктів, діяльність яких регулюється системоутворюючим правовим актом, навколо якого формується система правового регулювання галузі. Сфера фізичної культури й спорту означена деякими

суттєвими особливостями, які дозволяють чітко відмежувати її від інших сфер людської діяльності. На нашу думку, до таких наріжних характеристик, які визначають фізичну культуру і спорт як окрему соціально-економічну систему, слід віднести: наявність упорядкованої, чітко визначеної з позицій законодавства, фізкультурно-спортивної діяльності, яка полягає у здійсненні фізичного виховання у дошкільних, загальноосвітніх, вищих навчальних закладах за державними програмами, фізичної підготовки військовослужбовців, професійно-прикладної фізичної підготовки різних верств населення, розвитку спорту вищих досягнень, професійного і масового спорту, спорту інвалідів, фізичної реабілітації і рекреації та ін.; наявність специфічних, соціально зорієнтованих функцій фізичної культури і спорту; спрямованість галузі на формування особистісної фізичної культури індивіда, використання її засобів для організації здоров'язберігаючого дозвілля, вирішення соціальних проблем суспільства; законодавче закріплено право громадян на заняття фізичною культурою і спортом, утворення на добровільній основі спортивних, фізкультурно-оздоровчих товариств, об'єднань, федерацій за видами спорту, спортивних клубів та ін.; вироблення галуззю соціально значущого продукту, який виявляється через створення духовних і матеріальних цінностей; наявність системи органів державного управління галуззю; функціонування системи організацій, які створені і діють у передбачених цивільним і господарським законодавством правових формах; фізична культура і спорт України є складовими світового фізкультурно-спортивного та олімпійського руху, діяльність яких на світовій арені регламентується міжнародними нормативно-правовими актами; наявність правової регламентації фізкультурно-спортивної діяльності суб'єктів галузі, яка уособлюється у формально виписаних правах і обов'язках, порушення яких передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність.

У сфері фізичної культури й спорту застосовуються норми, які не пов'язані між собою єдиним методом і механізмом регулювання, є виписаними в основних галузях права, але утворюють певну цілісність і комплексність, яка спрямована на врегулювання суспільних відносин, що виникають у галузі — трудових, із соціального забезпечення, державно-управлінських, фінансових, ресурсного забезпечення, підприємництва, спортивної травматології та вживання допінгу, кримінальних, міжнародних, процесуальних.

Спорт як сфера професійної, трудової діяльності людини виокремилась ще на початку ХХ ст. і набула відповідного державного регулювання в багатьох західних країнах. На думку В. Платонова, професійний та олімпійський спорт протягом століття розвивались самостійно, створюючи кожен свою складну систему змагань, організації та методики підготовки спортсменів, виховуючи видатних спортсменів, а їх зближення є одним із найважливіших чинників подальшого прогресу спорту, зростання його авторитету як одного з найбільш яскравих явищ сучасності [41]. За радянських часів термін "професійний спорт" тлумачився з точки зору ідеологічної боротьби соціалістичної й капіталістичної систем, а наявність його ознак, особливо в спорті вищих досягнень, державою не визнавалися. У Законі України "Про фізичну культуру і спорт" у ст. 20 законодавцем визначено, що спорт вищих досягнень — це спортивна діяльність, пов'язана з певним видом спорту, яка має на меті шляхом поглибленої спеціалізації та індивідуалізації навчально-тренувального процесу досягнення максимальних, рекордних спортивних результатів. Також цією ж статтею передбачається державна підтримка щодо тих спортсменів, які досягли найвищих спортивних результатів у міжнародних змаганнях. У ст. 23 галузевого закону знаходимо, що діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка пов'язана з підготовкою та участю в спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів, є основним джерелом їхніх доходів і здійснюється у відповідності до Закону, Кодексів про працю України та інших нормативно-правових актів. У ст. 23² спортсмен може набути статусу професіонала лише з моменту оформлення контракту з відповідним суб'єктом організації цієї діяльності з метою участі в змаганнях серед спортсменів-професіоналів.

Останнім часом відбуваються процеси, які спрямовані на розширення норм, які регламентують допуск до участі в олімпійських іграх спортсменів. Це пов'язано з тим, що більшість міжнародних спортивних федерацій (асоціацій, союзів) зняли обмеження на участь в іграх Олімпіад спортсменів-професіоналів (крім боксу й частково футболу), і як наслідок, з Олімпійської хартії був виключений параграф, що визначає статус спортсмена-олімпійця як аматора [42]. Регулювання трудових відносин у сфері професійного спорту здійснюється нормами, які визначені в ст. 23³ Закону України "Про фізичну культуру і спорт" у відповідності зі ст. 7 Кодексу законів про працю України [43]. Трудова діяльність у сфері професійного спорту можлива лише в разі наявності трудового

договору (контракту), укладеного в письмовій формі у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України з урахуванням вимог відповідних українських і міжнародних спортивних організацій. Норми, визначені в ст. 23³ Закону, зобов'язують суб'єкта організації професійної діяльності в спорті укладати письмові контракти зі спортсменами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, який на даний час не визначений. Трудовий договір (контракт) за своїм змістом має бути узгодженим із Кодексом законів про працю і не суперечити основним законодавчим актам України.

Згідно ст. 18 Закону України “Про фізичну культуру і спорт” спортивна кваліфікація — це система присвоєння спортивних звань, розрядів та категорій, яка визначає рівень майстерності в окремих видах спорту, рівень підготовленості спортсменів і розвитку їх досягнень, а також рівень кваліфікації тренерів та суддів. Так, положення про єдину спортивну класифікацію України [44] є нормативним документом сфери фізичної культури й спорту, який визначає порядок, умови та вимоги, необхідні для присвоєння спортивних звань і спортивних розрядів. У відповідності до цього положення в Україні розроблені та діють єдина спортивна класифікація з олімпійських та спортивно-технічних і прикладних видів спорту [45; 46].

Ст. 19 галузевого закону регламентовані питання соціального захисту та державних гарантій щодо підвищення спортивної кваліфікації спортсменів та робітників фізкультурно-спортивних організацій. Так, спортсменам відповідних розрядів надається звільнення від роботи (навчання) зі збереженням заробітної плати на час їх участі в національних та міжнародних змаганнях. На час, необхідний для участі в змаганнях, спортсменам надаються гарантії, передбачені законодавством України про працю, а для тих, хто навчається, — відповідні гарантії щодо продовження строку навчання. Спортсмени вищих категорій підлягають обов'язковому державному страхуванню в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Порядок відшкодування витрат, пов'язаних із забезпеченням участі спортсменів у змаганнях, визначається Кабінетом Міністрів України.

Особи, що здобули звання чемпіона або призера Олімпійських ігор, чемпіонів світу або Європи, заслуженого майстра спорту мають соціально-побутові та інші пільги, встановлені Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України “Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту” із метою відзначення спортсменів, досягнення яких сприяють утвердженню міжнародного авторитету України, заохочення до успішних виступів на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу і Європи та міжнародних спортивних змаганнях, підвищення їх соціального захисту встановлено розміри винагород спортсменам України — чемпіонам, призерам спортивних змагань з олімпійських видів спорту міжнародного рівня та їх тренерам, які в залежності від зайнятого місця відповідного рангу змагань коливаються від 500 гривень до 700 000 тис. грн. [47].

Згідно Указу Президента України “Про збільшення розміру та кількості стипендій Президента України для видатних спортсменів та їх тренерів” спортсменам, які зайняли призові місця на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи, а також їх тренерам встановлено стипендії в розмірі від 2 до 15 тис. грн. [48], а також державою вживається комплекс заходів щодо підготовки збірних команд до участі в змаганнях світового рівня [49; 50].

У відповідності до пенсійного законодавства [51; 52] спортсмени — заслужені майстри спорту, майстри спорту міжнародного класу — члени збірних команд при загальному стажі роботи не менше 20 років мають право на отримання пенсії в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України, незалежно від віку. Згідно Закону України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною” [53] видатним спортсменам — переможцям Олімпійських та Паралімпійських ігор, Всесвітніх ігор глухих, чемпіонам і рекордсменам світу та Європи пенсія за особливі заслуги встановлюється як надбавка до розміру пенсії, на яку має право особа згідно із законом у розмірах прожиткового мінімуму, які можуть становити від 25 до 35 відсотків.

На думку деяких дослідників [54], спортсмени, як робітники, недостатньо захищені соціально із правової точки зору. На думку А. Ю. Бордюгової на даний час не існує закону, який би в повній мірі регламентував всі аспекти спортивної професійної діяльності, не передбачені пільги щодо обстеження в спеціалізованих медичних установах із можливістю безкоштовного лікування, певні знижки на медичні препарати, не передбачено можливості прийняття на роботу за спеціальністю поза конкурсом у залежності від рівня професіоналізму.

Однією з найважливіших проблем сучасного спорту є фізіологічний статус організму спортсмена з точки зору рівності стартових умов. Фізіологічний статус організму спортсмена, який є вільним від допінгового впливу, є провідним чинником, за якого стартові передумови для всіх спортсменів є рівними.

Ст. 24 Закону України “Про фізичну культуру і спорт” передбачено заборону на використання засобів, заборонених законодавством України, національними спортивними федераціями, міжнародними спортивними організаціями або відповідними правилами змагань. Спортсмен, який використовує для досягнення спортивного результату стимулятори, допінгові речовини або інші заборонені засоби, несе відповідальність, передбачену законодавством України та регламентними документами відповідних спортивних організацій.

У діючому законі не наведено вичерпного визначення поняття “допінг”, не встановлено розмежування між поняттями “допінг”, “заборонений засіб”, “стимулятор”. Прийнята 16 листопада 1989 року в Страсбургу Антидопінгова конвенція [55], яка в подальшому була ратифікована Законом України від 15.03.2001 р. [56], визначає, що зростаюче використання спортсменами допінгових препаратів і методів під час спортивних заходів призводить до негативних наслідків для здоров’я учасників і майбутнього спорту, суперечить і загрожує етичним принципам і моральними цінностями, які містяться в Олімпійській хартії, Міжнародній хартії спорту та фізичного виховання ЮНЕСКО і резолюції Комітету міністрів Ради Європи “Європейська хартія спорту для всіх”, порушує принципи справедливості гри під час проведення спортивних заходів і визначення переможця.

Прийняті в 2003 та 2006 роках всесвітній антидопінговий кодекс та міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті [57], яку ратифіковано законом України від 03.08.2006 р., визначають “допінг у спорті” як випадок порушення антидопінгового правила. У ст. 2 пп. 17, 18, 19 Міжнародної конвенції під забороненим списком розуміється список, який внесений у доповнення конвенції, у якому вказані заборонені речовини й заборонені методи; під забороненим методом і речовиною розуміють будь-який метод, речовину зазначені як такі в забороненому списку, і які внесені в доповнення до конвенції [58]. Відповідно до Антидопінгової конвенції до заборонених класів препаратів відносять: стимулятори, наркотики, анаболічні стероїди, діуретичні, пептидні та глікопротеїнові гормони та аналоги; до заборонених методів належать: кров’яний допінг; фармакологічна, хімічна та фізична маніпуляція; до класів лікарських засобів, що підлягають деяким обмеженням, належать: алкоголь, марихуана, засоби локальної анестезії, кортикостероїди, бета-блокатори. Конкретизація здійснюється наведенням вичерпного переліку заборонених речовин по кожному класу препаратів та методів у щорічному офіційному забороненому списку Антидопінгового кодексу [59].

У Законі України “Про антидопінговий контроль у спорті” [60] визначено правові та організаційні умови здійснення антидопінгового контролю в Україні, участі відповідних установ та організацій у профілактиці, попередженні застосування й розповсюдження допінгу в спорті. Так, ст. 1 визначає “допінг” як речовини й методи, що застосовуються для підвищення працездатності спортсменів, є потенційно небезпечними для їхнього здоров’я й заборонені для використання антидопінговим Кодексом Олімпійського руху та компетентними органами відповідних спортивних організацій. Організація та здійснення антидопінгового контролю в спорті покладається на Національний антидопінговий центр із лабораторією антидопінгового контролю в його складі [61]. Згідно із Законом [60], тестуванню на допінг підлягають спортсмени України незалежно від віку, рівня майстерності та місця перебування. Законодавцем у ст. 5 визначено відповідальність за порушення законодавства про антидопінговий контроль у спорті, яка передбачає такі заходи: попередження, визнання недійсними спортивних результатів, позбавлення спортивних медалей чи призів, тимчасова або довічна заборона брати участь у спортивних змаганнях.

Проблема використання допінгу в спорті, на думку дослідників [62; 63], обумовлена бажанням спортсменів досягнути успіху за “будь-яку ціну”, досягнути результатів, які можуть бути конкурентоспроможними на міжнародній арені. Проблема загострюється ще й тим фактом, що вживання заборонених препаратів здійснюється свідомо з нехтуванням наслідків для власного здоров’я й здоров’я своїх майбутніх дітей. Спортсменів не стримує перспектива покарання, яке передбачене за вживання допінгу міжнародними нормативами та законодавством України. Проблема ускладнюється ще й тим, що у світі функціонує індустрія, яка спрямовує свою діяльність на розробку нових заборонених речовин, а також нових методів їх застосування. Популярність таких “наукових винаходів” є надзвичайно високою, яка виражається в отриманні розробниками

надприбутків від їх реалізації, що значною мірою зменшує ефективність застосовуваних міжнародною спортивною громадою різноманітних заходів по боротьбі з уживанням допінгу в спорті вищих досягнень.

Окремої уваги заслуговує проблема застосування допінгу неповнолітніми спортсменами, а також спонукання до його вживання з боку тренерів, працівників медичної сфери, керівників спортивних команд, федерацій, тренерів цих організацій, викладачів. Одним із перших в Україні ґрунтовних досліджень, який присвячений розв'язанню цієї проблеми, слід вважати працю О. І. Петренка [64]. На його думку, суспільна небезпечність таких дій полягає в тому, що спонукання призводить до того, що неповнолітні, які займаються фізичною культурою та спортом, починають застосовувати допінг, і, як результат, це негативно відображається на їх здоров'ї. Автор пропонує провести зміни в санкціях норм ст. 323 КК України в бік посилення суворості покарання.

У ст. 37 Закону України "Про фізичну культуру і спорт" визначається обов'язок адміністрації фізкультурно-оздоровчих та спортивних споруд і організаторів спортивних заходів або занять фізичною культурою щодо забезпечення належного обладнання місць проведення занять і спортивних змагань відповідно до правил їх проведення, вимог техніки безпеки, санітарно-гігієнічних, екологічних та інших державних вимог, а також передбачена відповідальність, яка встановлена законодавством України, за шкоду, заподіяну здоров'ю глядачів та осіб, які займаються в них фізичною культурою і спортом. Вищенаведена норма закону зобов'язує вживати превентивних заходів відповідальними особами щодо травматизму спортсменів та фізкультурників. Проблема травматизму в спорті є вельми актуальною, і, як свідчать дані наукових досліджень, спостерігається чітка тенденція до зростання спортивного травматизму серед дорослих, підлітків і дітей протягом останніх років [65]. Згідно досліджень В. Платонова [66], травматизм у спорті обумовлений організаційними, матеріально-технічними, медико-біологічними та психологічними, спортивно-педагогічними причинами. До основних факторів ризику травматизму в спорті науковці відносять:

- матеріально-технічне та організаційне забезпечення тренувальної та змагальної діяльності;
- поганий стан спортивних споруд, місць проведення тренувальних занять;
- низьку якість спортивного одягу та інвентарю;
- нераціональне харчування, яке не відповідає специфіці спорту та характеру навантажень;
- низьку якість медичного забезпечення підготовки спортсменів та проведення змагань;
- погодні, кліматичні та географічні умови місць підготовки та змагань;
- підготовленість та функціональні можливості спортсменів;
- систему спортивних тренувань;
- харчування, відновлення та стимуляцію працездатності та адаптаційних процесів;
- організацію та проведення змагань.

Одним із правових аспектів соціальних гарантій спортсменів на випадок отримання травми є страхування їх життя та здоров'я в порядку, визначеному чинним законодавством.

Згідно із ч. 3 ст. 19 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", п. 4 ст. 7 Закону України "Про страхування" [67] спортсмени вищих категорій підлягають обов'язковому державному страхуванню в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У відповідності до Постанови Кабінету Міністрів "Порядок та умови обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій" [68] обов'язковому державному страхуванню підлягають тільки спортсмени збірних команд України. Чинне законодавство передбачає процедуру обов'язкового державного страхування тільки спортсменів, які є членами збірних команд України й дія його на спортсменів-професіоналів, які не входять до складу збірних національних команд, не розповсюджується. Відповідно до ст. 23³ Закону суб'єкт організації діяльності спортсмена-професіонала зобов'язаний забезпечити усіма передбаченими законодавством видами соціального страхування та обов'язковим особистим страхуванням його здоров'я й життя. Таким чином, обов'язок і відповідальність за дотримання норм ст. 23³ Закону лежить виключно на суб'єктах організації діяльності спортсменів-професіоналів. Стосовно спортсменів вищої категорії, які не мають статусу спортсмена-професіонала і не входять до національних збірних команд України, спортсменів масових розрядів, широкого кола фізкультурників, чинне законодавство передбачає добровільне страхування, видами якого, зважаючи на специфіку спортивної діяльності

можуть бути: страхування життя; страхування від нещасних випадків; медичне страхування (безперервне страхування здоров'я); страхування здоров'я на випадок хвороби [67]. Відносини, які пов'язані з особистим добровільним страхуванням спортсменів, тренерів, суддів, регулюються положеннями Закону України "Про страхування" та Гл. 67 Цивільного кодексу України [69].

З огляду на те, що сучасний спорт і фізкультурно-спортивна діяльність загалом характеризується підвищеними факторами ризику щодо отримання спортсменами, фізкультурниками травм різної етимології внаслідок халатного відношення осіб, відповідальних за організацію і проведення занять, змагань, детермінує необхідність удосконалення застосування норм цивільно-правової відповідальності за нанесення шкоди життю та здоров'ю тих, хто займається. Останнім часом в Україні ця проблема набула найвиразніших рис. Як зазначено у виступі міністра освіти і науки України Івана Вакарчука на спільній із Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту колегії з питань реформування фізичної культури, збереження здоров'я учнівської та студентської молоді, яка відбулась 11 листопада 2008 року, в навчальних закладах України за шість років сталося 13 випадків зі смертельним наслідком під час навчального процесу з фізичної культури. Аналізуючи причини, які зумовили трагедії, було з'ясовано, що лише в одному випадку причиною смерті стало травмування, а 12 випадків сталися через серцево-судинні захворювання дітей, які були допущені до занять фізичною культурою через безвідповідальне, халатне ставлення лікарів до визначення об'єктивного рівня здоров'я дітей. Щодо рівня травматизму в таких видах спорту як футбол, хокей, більшості видів одноборств, то він є надзвичайно високим, не тільки в змагальному процесі, а й у тренувальному [65; 66]. Також у площині цієї проблеми лежить розв'язання питання щодо визначення міри відповідальності фізкультурно-спортивних організацій, суб'єктів організації діяльності спортсменів-професіоналів, державних установ, а також власне тих, хто займається.

Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди життю й здоров'ю спортсменам та фізкультурникам із боку адміністрації фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд та організаторів спортивних заходів або занять фізичною культурою передбачена ст. 37 Закону і знаходить свою конкретизацію в нормах цивільного законодавства — ст.ст. 1166, 1168, 1172, 1195, 1196 Цивільного кодексу України [69].

У відповідності до ст. 37 Закону, законодавцем чітко визначено, що відповідальність також несуть посадові особи адміністрації фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд та організаторів спортивних заходів або занять фізичною культурою. У відповідності до цієї норми, до відповідальності в адміністративному порядку можуть бути притягнуті посадові особи, у коло обов'язків яких входять питання створення безпечних умов занять, змагань тощо.

Наукові дослідження, здійснені в напрямі розв'язання цієї багатогранної проблеми, свідчать, що халатні дії посадових осіб у сфері забезпечення належного обладнання місць проведення занять і спортивних змагань відповідно до правил їх проведення, вимог техніки безпеки, санітарно-гігієнічних, екологічних та інших державних вимог, особливо в частині організації занять фізичними вправами неповнолітніми, можуть тягнути за собою не тільки настання цивільно-правової і адміністративної відповідальності, але й підпадати під дію норм кримінального права. Так, на думку М. Г. Заславської [70], психічний і фізичний розвиток, життя і здоров'я неповнолітніх є благом, соціальною цінністю, яка була, і залишається об'єктом спеціальної уваги з боку законодавця. Автор пропонує криміналізувати наслідки у виді шкоди психічному або фізичному розвитку неповнолітнього і внести необхідні зміни до ст. 137 КК України.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного аналізу нормативно-правових основ функціонування галузі фізичної культури й спорту, можна зробити наступні **висновки**:

1. В Україні відбувається становлення нової комплексної галузі права — спортивного права, предметом регулювання якого є комплекс суспільних відносин, які виникають у сфері фізичної культури й спорту — трудових, соціального захисту, державно-управлінських, фінансових, ресурсного забезпечення, підприємницьких, кримінально-правових, у сфері спортивної травматології, протидії використанню допінгу, міжнародних, а також процесуальних у частині врегулювання спортивних спорів.

2. Наукові пошуки ведуться в напрямках удосконалення чинного законодавства в частині регулювання трудових відносин у спорті вищих досягнень, соціального захисту спортсменів вищої категорії, спортсменів-професіоналів, удосконалення норм галузевої права, що регулюють питання застосування допінгу.

3. До проблем правового забезпечення розвитку спорту слід віднести відсутність правового механізму функціонування клубної системи в спорті; правову невирішеність проблеми стимулювання приватних інвестицій у спорті; відсутність правових основ дієвого стимулювання населення до занять спортом, створення розгалуженої індустрії спорту в країні тощо [71].

У цьому контексті подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на розв'язання проблем правового регулювання соціальних та трудових, управлінських, фінансових відносин галузі фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1427-ХІІ // ВВР. — 1991. — № 38. — Ст. 502.
2. *Малиновський В. Я.* Організація влади та державне управління в умовах незалежності України / В. Я. Малиновський // Державне управління [Вид. 2-ге, доп. та перероб.]. — К. : Атіка, 2003. — 576 с.
3. *Кравченко В. В.* Поняття, предмет і метод галузі конституційного права / В. В. Кравченко / Конституційне право України : [Вид. 3-тє, виправл. та доповн.]. — К. : Атіка, 2004. — 512 с.
4. *Гасюк І. Л.* Сучасні тенденції удосконалення нормативних і правових основ галузі фізичної культури і спорту / І. Л. Гасюк // 85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2006 р.). — Хмельницький : редакційно-видавничий відділ ХГПА, 2006. — С. 110-115.
5. *Дубогай А. Д.* Психолого-педагогические основы формирования здорового образа жизни школьников младших классов : Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / А. Д. Дубогай ; КГПИ им. А. М. Горького. — К., 1991. — 374 с.
6. *Круцевич Т. Ю.* Управление физическим состоянием подростков в системе физического воспитания : Дис. ... д-ра наук по физическому воспитанию и спорту: 24.00.02 / Круцевич Татьяна Юрьевна ; Национальный ун-т физического воспитания и спорта Украины. — К., 2000. — 510 с.
7. *Куц А. С.* Организационно-методические основы физкультурно-оздоровительной работы со школьниками, проживающими в условиях повышенной радиоактивности : Автореф. дис. ... докт. пед. наук: 24.00.02 / А. С. Куц ; Украинский гос. ун-т физического воспитания и спорта. — К., 1997. — 44 с.
8. *Платонов В. Н.* Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В. Н. Платонов. — К. : Олимпийская литература, 1997. — 588 с.
9. *Шиян Б. М.* Фізична культура / Б. М. Шиян // Теорія і методика фізичного виховання школярів : [навч. посіб.]. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2001. — 272 с.
10. *Самбур В. В.* Нормативні документи з фізичної культури і спорту в контексті проблем гуманізації суспільства / В. В. Самбур // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2005. — № 15. — С. 38-44.
11. *Олійник М. О., Скрипник А. П.* Правові основи організації та управління фізичною культурою, спортом, туризмом в Україні : [навч. посіб.]. — Вид. 3-є, перероблене та доповнене / М. О. Олійник, А. П. Скрипник. — Х. : ХадДФК, 2000. — 292 с.
12. *Мальона С.* Право — специфічний засіб управління фізичною культурою і спортом / С. Мальона // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2006. — № 4. — С. 108-110.
13. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-ХІІ // ВВР. — 1994. — № 14. — Ст. 80.
14. Про внесення змін до Закону України “про фізичну культуру і спорт : Проект Закону України [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/doccatalog/document?id=93031>.
15. *Кулинко Н. Ф.* История и организация физической культуры : Учеб. пособие. Введение / Н. Ф. Кулинко. — М. : Просвещение, 1982. — 223 с.
16. *Столбов В. В.* История физической культуры : Учеб. пособие. Предмет и задачи истории физической культуры / В. В. Столбов. — М. : Просвещение, 1989. — 288 с., ил.
17. *Огніста К. М.* До питання про сутність поняття “фізична культура” / К. М. Огніста // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — № 3. — Х., ХХІІІ. — 1999. — С. 11-13.
18. Спорт в системе физической культуры // Теория и методика физической культуры : [учебник] / Под. ред. Ю. Ф. Курамшина. — 2-е изд., испр. — М. : Советский спорт, 2004. — 464 с.
19. *Визитей Н. Н.* Физическая культура личности / Н. Н. Визитей. — Кишинев : Штиинца, 1989.
20. *Огніста К. М.* Фахівці фізичного виховання та майбутні педагоги про компоненти особистої фізичної культури учнів молодших класів / К. М. Огніста // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — № 14. — Х., ХХІІІ. — 2001. —

- С. 30-34.
21. *Алексеев С. В.* Понятие, сущность, значение и современное состояние физической культуры и спорта / С. В. Алексеев // Спортивное право России. [Второе изд., стереотип.] ; под. ред. П. В. Крашенинникова. — М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2007. — 671 с.
  22. *Железняк Ю. Д.* Теория и методика обучения предмету “Физическая культура” : [учеб. пособие, 2-е изд., стер.] / Ю. Д. Железняк, В. М. Минбулатов. — М. : Издательский центр “Академия”, 2006. — 272 с.
  23. Спортивное право России. [Второе изд., стереотип.]; под. ред. П. В. Крашенинникова. — М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2007. — 671 с.
  24. Основы конституційного права // Правознавство : [навч. посіб.] / За заг. ред. Р. І. Кондратьєва. — Хмельницький : Видавництво Хмельницького інституту регіонального управління та права, 2002. — 376 с.
  25. *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : [Монографія] / Р. О. Стефанчук; Відп. ред. Я. М. Шевченко. — К. : КНТ, 2008. — 626 с.
  26. *Пунда О. О.* Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : [Монографія] / О. О. Пунда. — Хмельницький — Київ, 2005. — 436 с.
  27. *Лісніча Т. В.* Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісніча; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2007. — 20 с.
  28. *Сенюта І. Я.* Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. Я. Сенюта; Львів. нац. ун-тет ім. І. Франка. — Л., 2006. — 18 с.
  29. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р., № 2017-III // ВВР. — 2000. — № 48. — Ст. 409.
  30. *Амосов Н. М.* Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. — М. : Физкультура и спорт, 1987. — 64 с.
  31. *Апанасенко Г.* Валеология на рубеже веков / Г. Апанасенко // Наука в олимпийском спорте. — 2000. — Специальный выпуск. — С. 14-20.
  32. *Гасюк І. Л.* Програмування оздоровчої спрямованості уроків фізичної культури для дівчат 11-14 років різних соматотипів: Автореф. дис. ... кандидата наук з фіз. вих. та спорту / Гасюк І. Л. — Львів, 2003. — 22 с.
  33. *Иващенко Л. Я.* Прогнозирование величин нагрузок в оздоровительной тренировке у лиц разного возраста и уровня физической подготовленности / Л. Я. Иващенко // Теория и практика физической культуры. — 1984. — № 10. — С. 36-40.
  34. *Шамардіна Г.* Новий підхід до розгляду структури фізичної культури / Г. Шамардіна, Н. Долбишева // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2002. — № 2-3. — С. 19-23
  35. *Вацеба О.* Сучасна парадигма понять “фізична культура” і “спорт” / О. Вацеба // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2002. — № 1. — С. 82-85.
  36. *Визитей Н. Н.* Социальная природа современного спорта / Н. Н. Визитей. — Кишинев : Штиинца, 1979. — 84 с.
  37. *Лукашук В. І.* Тенденції розвитку спорту в умовах ринкових перетворень: Автореф. дис. ... канд. соц. наук / В. І. Лукашук; Харків. нац. ун-тет ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2006. — 24 с.
  38. *Деминский А. Ц.* Основы теории и методики физического воспитания / А. Ц. Деминский. — Донецк : Донеччина, 1995. — 520 с.
  39. Теория и методика физического воспитания : [учебник] / Под. ред. Б. А. Ашмарина. — М. : Просвещение, 1990. — 288 с.
  40. Спорт в системе социальных явлений // Теория и методика физической культуры (общие основы теории и методики физического воспитания; теоретико-методические аспекты спорта и профессионально-прикладных форм физической культуры) : [Учеб. для ин-тов физ. культуры]. / Сост. Л. П. Матвеев. — М. : Физкультура и спорт, 1991. — Ч. 2. — 543 с., ил.
  41. *Платонов В.* Професіоналізація олімпійського спорту / В. Платонов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2005. — № 1. — С. 3-8.
  42. *Бордюгова А. Ю.* Правові аспекти професійної діяльності спортсмена / А. Ю. Бордюгова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2004. — № 5. — С. 9-14.
  43. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс] Сайт Верховної Ради України. Законодавство України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>.
  44. Про затвердження Положення про Єдину спортивну класифікацію України : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.04.2006 р., № 1088 // ОВУ. — 2006. — № 19. — Ст. 1382.
  45. Єдина спортивна класифікація з неолімпійських видів спорту : Затверджено Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України від 06.09.2007 р., № 3186

- [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=83458&cat_id=67145.
46. Спортивно-технічні і прикладні види спорту : Затверджено Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України від 06.09.2007 р., № 3186 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=83460&cat_id=67145.
47. Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р., № 680 // ОВУ. — 2008. — № 56. — Ст. 1883.
48. Про збільшення розміру та кількості стипендій Президента України для видатних спортсменів та їх тренерів : Указ Президента України від 21.07.2008 р. // ОВУ. — 2008. — № 54. — Ст. 1801.
49. Про заходи щодо підготовки та участі спортсменів України у XX зимових, XXIX літніх Олімпійських ІХ зимових і XIII літніх Паралімпійських, XVI зимових та XXI літніх Дефлімпійських іграх, Всесвітніх Універсіадах, чемпіонатах світу та Європи: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2005 р., № 1262 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/doccatalog/document?id=91440>.
50. Про підготовку та участь спортсменів України в Олімпійських, Паралімпійських і Дефлімпійських іграх, Всесвітніх Універсіадах, чемпіонатах світу та Європи: Форум: Указ Президента України від 19.07.2005 р., № 1113/2005 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/doccatalog/document?id=92066>.
51. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р., № 1058-IV // ВВР. — 2003. — №№ 49-51. — Ст. 376.
52. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р., № 1788-ХІІ // ВВР. — 1992. — № 3. — Ст. 10. [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1788-12>.
53. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною : Закон України від 01.06.2000 р., № 1767-ІІІ // ВВР. — 2000. — № 35. — Ст. 289 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1767-14>.
54. *Бордюгова А. Ю.* Правовые аспекты социальной защиты спортсменов / А. Ю. Бордюгова // Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2004. — № 10. — С. 79-84.
55. Антидопінгова конвенція (Конвенція проти допінгу) (укр/рос) Страсбург, 16 листопада 1989 року [Електронний ресурс] Національний антидопінговий центр. — Режим доступу : <http://www.nadc.org.ua/ua/conv1.html>.
56. Про ратифікацію Антидопінгової конвенції : Закон України від 15.03.2001 р., № 2295-ІІІ // ВВР. — 2001. — № 19. — Ст. 92.
57. Всесвітній антидопінговий кодекс [Електронний ресурс] Національний антидопінговий центр. — Режим доступу : <http://www.nadc.org.ua/ua/codecs/6.html>.
58. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті [Електронний ресурс] Національний антидопінговий центр. — Режим доступу : <http://www.nadc.org.ua/ua/conv2.html>.
59. Всесвітній антидопінговий кодекс. Заборонений список 2009 [Електронний ресурс] Національний антидопінговий центр. — Режим доступу : http://www.nadc.org.ua/ua/PL2008_UA.html.
60. Про антидопінговий контроль у спорті : Закон України від 05.04.2001 р., № 2353-ІІІ // ВВР. — 2001. — № 23. — Ст. 112.
61. Про утворення Національного антидопінгового центру : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 р., № 1063 [Електронний ресурс] Національний антидопінговий центр. — Режим доступу : <http://www.nadc.org.ua/ua/ppostanova.html>.
62. *Хотц А.* Допинг и этика — тема с традицией и, очевидно, без конца! / А. Хотц [Електронний ресурс] // Наука в олимпийском спорте. — 2003. — № 1. — С. 106-114.
63. *Бордюгова А. Ю.* Спорт та допінг: Правопорушення чи “вирок” обставин / А. Ю. Бордюгова // Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2004. — № 14. — С. 3-7.
64. *Петренко О. І.* Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. І. Петренко; Акад. адвокатури України. — К., 2005. — 20 с.
65. *Левенець В.* Актуальні питання спортивного травматизму / В. Левенець // Спортивна медицина. — 2004. — № 1-2. — С. 84-89.
66. *Платонов В. Н.* Травматизм в спорте: проблемы и перспективы развития / В. Н. Платонов // Спортивна медицина. — 2006. — № 1. — С. 54-77.
67. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р., № 85/96-ВР у редакції Закону України від 04.10.2001 р., № 2745-ІІІ // ВВР. — 1996. — № 18. — Ст. 78; 2002. — № 7. — Ст. 50 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство України. —

- Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>.
68. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.1995 р., № 378 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=378-95-%EF>.
69. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В. М. Коссака. — К. : Істина, 2004. — 976 с.
70. Заславська М. Г. Кримінальна відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. Г. Заславська; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2006. — 18 с.
71. Кухтій А. О. Особливості функціонування та перспективи розвитку галузі фізичного виховання та спорту в Україні / А. О. Кухтій // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — Х., 2001. — № 23. — С. 18-22.

*Рекомендовано до друку кафедрою фізичної культури та валеології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 5 від 21 січня 2009 року)*

Надійшла до редакції 25.02.2009
Рекомендована до друку 19.06.2009

